

XIV-XVI. ASIRLARDA TÜRK-İSPANYOL MÜNASEBETLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

Doç. Dr. Muzaffer ARIKAN

Akdeniz'in iki ucunda, hemen hemen aynı büyüklükte iki yarım-ada üzerinde yerleşmiş olan Osmanlı ve İspanyol devletlerinin politika ve tarihlerinde dikkate değer bir paralellik vardır.

Bir zamanlar Büyük Roma İmparatorluğunun hâkimiyeti altında bulunan İberia ve Anatolia, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması ile biri Batı, diğeri Doğu Roma İmparatorluğunun hâkimiyet sahası içinde kalmıştır. Şimal akınları ile Batı Roma İmparatorluğu parçalanıp dağılırken, Doğu Roma İmparatorluğu daha uzun müddet Anadolu'da hâkimiyetini devam ettirmiştir. İslâmiyetin zuhuru ve kısa zamanda inkişafı ile Araplar her iki yarımadanın da kapılarını çalmaya başlamışlardır. VIII. asrın ilk yarısında İberia tamamiyle Müslümanlar tarafından istilâ ve işgal edilmiştir. Anadolu'nun İslâm hâkimiyetine geçmesi üç asır daha sonra Türkler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Türklerin Bizans hududunu zorlamaya başladıkları 1071 tarihinde İberia'da gündün güne zayıflayan bir Müslüman devlet, Anadolu'da da aynı şekilde bir Hıristiyan devlet bulunmaktadır. Müslümanlar gerileyen Hıristiyanları sürüp Anadolu yarımadasına hâkim olmak istemekte, Hıristiyanlar da dağılmaya yüz tutmuş Müslümanları sürüp İberia Yarımadasına sahip olmak arzusundadırlar. Bu durum, bir tarafta gaza ve cihadı, diğerk tarafta Katolik haçlı ruhunu daima kamçulamıştır.

Osmanlıların zuhurunda (1299), Anadolu'da zayıf bir Hıristiyan Bizans devleti ve muhtelif Müslüman Türkmen Beylikleri bulunmakta, buna muvazi olarak İspanya'da zayıf bir Müslüman Gırnata Devleti ile muhtelif Hıristiyan İspanyol krallıkları yer almakta idi. Anadolu'da Müslüman Türkmen beylikleri Bizans üzerinde kazandıkları muvaffakiyet nisbetinde İslâm aleminde kudret ve şöhrete ulaşmakta, İspanya'da keza Gırnata üzerindeki baskı ve muvaffakiyet, küçük İspanyol krallıkları için kudret ve şöhret kaynağını teşkil etmekte idi. Bu durum, Anadolu'da Osmanlıların diğerk beylikler arasından sıvırilip büyük bir imparatorluk haline gelmesine sebep olduğu gibi, İspanya'da da müşterek Aragon-Castilla Krallığının diğerkleri üzerine hâkimiyet kurup büyük bir imparatorluğun nüvesini teşkil etmelerine sebep olmuştur. Sıkışan Bizans'ın İspanyollardan, Gırnatalıların da Osmanlılardan yardım talepleri, o sırada Osman-

lıların İslâm âleminde, İspanyolların da Hıristiyan âleminde işgal etmekte oldukları yeri göstermesi bakımından enteresandır. Bu tip yardım istekleri her iki devletten birinin İslâm, diğerinin Hıristiyan âlemi üzerinde hâkimiyet kurma arzularının temelini teşkil edecektir. Bunlardan biri halifeler, diğeri papalar nezdinde mümtaz birer yer işgal ederek, mensubu buldukları dini camiaya himaye ve liderliklerini kabul ettirmeye çalışacaklardır. Bu maksadı temin için İspanya Fransa ile, Osmanlılar da Anadolu beylikleri, İrandan gelen akınlar ve Mısır Memlûkleri ile mücadele mecburiyetinde kalacaklardır. Daha sonra bu arzular, cihan hâkimiyeti fikri ile beslenerek, Türkler ve İspanyollar arasında uzun ve kanlı mücadelelere sebep olacaktır.

Türklerle İspanyolların ilk karşılaşmaları, Türk gazilerinin Bizans'ı iyiden iyiye sıkıştırmaya başladıkları bir devre tesadüf eder. Müslüman Türk tazyiki altında çok sıkışan Bizans İmparatoru Andronikos Paleologos, bu tazyikten kurtulabilmek için Aragon kralından yardım talebinde bulundu. O da bir Katalan askeri kumpanyasını Bizans'ın yardımına gönderdi.

Sicilya'yı Aragon hâkimiyetine bırakan Caltabellota sulhu ile (1302) Sicilya'da pek çok muharip başıboş kalmıştı. Bu tahripkâr muharipleri memleketinden uzaklaştırmak isteyen Sicilya hâkimi Fadrique başlarına, kendi kumandanlarından, Roger de Flor'u komutan tayin ederek, o sırada Türk tazyiki altında çok sıkışan Bizans İmparatoru II. Andronikos Paleologos'un imdadına gönderdi. Büyük ekseriyeti Katalanlardan müteşekkil kumpanya, 1303'de İstanbul'a vasil oldu. Bu tarihten itibaren Batı Anadolu'da umumiyetle muvaffakiyetli bir harekâta bulunan Katalanların karşısına daha sonra yeni iki rakip çıktı. Bunlardan biri imparatorun yanında mümtaz bir mevki işgal edip, Barcelona'nın ticarî rekabetinden korkan Cenevizliler, diğeri de saltanatını tehlikede gören imparatorun kiskanç oğlu Mihail idi. Çünkü imparator, Roger de Flor'u yeğenlerinden biri ile evlendirdiği gibi ona imparatorluğun en büyük ünvanlarından birini de tevcih etmişti. Bu durum daha sonra Mihail'in, bir ziyafette Roger de Flor'u yakın arkadaşlarının büyük bir kısmı ile birlikte zehirleterek öldürmesine sebep olmuştur. Buna mukabil Katalanların intikamı büyük olmuş, Rumlar arasında "Katalan İntikamı" diye şöhret bulan Edirne katliâmım yapmışlardır¹.

Flor'un yerine geçen Berenguer de Entenza, Bizans ve Cenevizlilerle karşı savaşmak için Trakya'ya çekilerek Venediklilerle anlaşmıştır². Flor'un ölümünden sonra Katalanlardan bir grup da Osman Gazi'ye iltihak etmiştir. Katalanlar Bizans'a karşı mücadelelerinde, o zaman akıncı gruplar halinde Trakya'da faaliyette bulunan Türklerden büyük

1 . C. Perez Bustamante, *Compendio de Historia de Espana*, Madrid, 1957, s. 155.

2 . İbid , aynı yer.

yardım görmüşlerdir. 1311 'de Atina ve Thep'i işgal eden Katalanlar, 1388'e kadar Atina Dükalığına hâkim olmuşlardır. Bu müddet zarfında, Balkan fütuhatına girişmiş olan Türklerle ekseriya dostça münasebetlerde bulunmuşlar, 1369'da I. Murad'la ittifak etmişlerdir. Sonraki devirlerde Aragon hanedanından kralların Atina üzerinde hak iddia etmelerinin esasım bu Katalan hâkimiyeti teşkil edecektir³.

1435 tarihinde Napoli'yi ele geçiren Aragon Kralı V. Alfonso, Akdeniz hâkimiyetini tesis maksadıyla bir taraftan Yunanistan'da diğer taraftan Arnavutluk'ta siyasi gayretler göstermiştir. Buraların Türkler tarafından işgali üzerine V. Alfonso, asi Arnavut senyörlerinden evvelâ Araniti'yi daha sonra İskender Beyi himayesi altına almış, onlara asker ve para göndermek suretile Osmanlıları müşkil duruma düşürmüştür. Balkanların Türkler tarafından işgali üzerine, V. Alfonso'nun, Akdeniz hâkimiyetinin tahakkukunda rakip gördüğü Osmanlıları Balkanlardan atmak gayreti haçlı emelleri ile birleşmiş, bundan böyle o, haçlı seferlerinin tertip ve teşviki için çaba sarfetmeye başlamıştır. Onun V. Nicola'nın teşkiline çalıştığı haçlı seferinin kumandasını ele almayı, İstanbul'u kendisi için zaptetmeyi tahayyül ettiği bilinmektedir⁴.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz gibi, biri İslâmiyetin, diğeri Hıristiyanlığın müdafii ve mümessili olarak galebe çalmak ve cihana hükmetmek gayesi her iki devlete de hâkim idi. Her ikisi de cihanşümül imparatorluk kurmak gayretinde idiler. Osmanlılar bu hususu gerçekleştirmek için Hıristiyan âleme karşı, umumiyetle, daha müsamahakâr hareket ediyor, İspanya'da ise Inquisicion etrafa dehşet saçıyordu. Osmanlıların Roma'yı alıp Hıristiyan âlemi üzerinde hâkimiyet kurma arzusu, her halde Hıristiyan milletlere İslâmiyeti zorla kabul ettirmek için değil, Bizans misalinde ve Balkan politikalarında olduğu gibi, kiliseyi serbest bırakıp dinî ve ırkî taassuptan uzak, tahayyül edilen cihanşümül imparatorluğu gerçekleştirmek için olmalıdır⁵.

Osmanlıların İspanyol hâkimiyeti dışında kalan Roma üzerindeki arzularına mukabil, İspanyolların da henüz Osmanlı hâkimiyeti dışında kalan Kudüs üzerinde emelleri vardı. Ayrıca, yukarıda işaret edildiği üzere her iki devlet de kendi mensup oldukları dinin en yüksek otoritelerine karşı bir takım emeller beslemekte idiler.

Yukarıda mevzubahis emellerin gerçekleşebilmesi için her şeyden önce, Akdeniz hâkimiyetinin teessüsü gerekmekte idi. Bu yüzden, suratle

3 . Halil İnalcık, "V. Beynelmîlel Onamastik İlimler Kongresi," *Belleten*, C.XX, sayı, 78. (Nisan 1956), s. 231.

4 . İbid., aynı yer.

5 . Bu gün elimizde bulunan en eski Osmanlı Tahrir Defterleri, Türklerin gayr-i Müslim, bilhassa dört kitap ehli reyaya büyük bir dini tolerans gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Hattâ ehl-i zimmet olarak kabul edilen dört kitap ehlinin himayesini kendileri için başlıca vazife telâkki etmektedirler.

inkişaf eden bu iki devlet arasında zaruri olan çatışma, diğer kuvvetlerin bertaraf edilmesiyle, ilk defa Akdeniz'de vukubulmuştur.

Hemen şunu kaydetmek icap eder ki, birbirine benzer merhaleleri katetmekte Osmanlılar daima İspanya'ya takaddüm etmişlerdir. Nitekim 1402 Ankara muharebesile dağılan Anadolu siyasi birliği, Çelebi Mehmed ve II. Murad tarafından, hemen hemen yeniden tesis olunmuş, Fatih Sultan Mehmed, yaptığı fetihlerle bu işi tamamlayıp İmparatorluk fikrini gerçekleştirmiştir. Bu sırada İspanya'da henüz muhtelif krallıklar vardır. 1469'da Castilla prenseslerinden Isabel ile Aragon prensi Fernando'nun evlenmeleri, İspanyol politik birliği için ilk adımı teşkil etmiştir. 1474'de Isabel'in, IV. Enrique (Hanri) yerine, Castilla Kraliçesi, 1479 yılında da Fernando'nun, II. Juan'ın ölümü üzerine, Aragon Kralı olmaları bu iki krallığı fiilen birleştirmiştir.

Anadolu'da merkezî otoritenin sarsıldığı beylikler devrinde, köy, kasaba ve şehir halkının, eşkiya ve soygunculara karşı kendilerini korumak mecburiyeti, Ahi teşkilâtının (köylerde *Kardaşlık müessesesi*) canlanıp, kuvvetlenmesine sebep olmuştur⁶. Merkezî otoritenin ortadan kalktığı büyük karışıklık devrinde yerleşik halkın, müdafaa maksadı ile, geliştirdikleri bu teşkilât, bilhassa XIII. asrın sonlarına doğru büyük ehemiyet kazanmıştır. Mensupları bizzat asayiş tesis ettikleri gibi, Anadolu'da asayiş ve otoriteyi iadeye namzet beylere de büyük çapta yardımcı olmuşlardır. Bunlardan, Osmanlı hanedanının büyük destek ve yardım gördüğü ve Osmanlı Devletinin kuruluşunda Ahilerin birinci derecede rol oynadığı bugün kabul edilmiş bir gerçektir⁷. Osmanlılarda merkezî otoritenin tesisi ve devletin kuruluşunda mühim rol oynayan yayaların (onlara bağlı olarak Müsellem, şehirlerde Azaplar) teşkilinde Ahilerin rolü ve tesiri büyük olmuş, kıya-fetlerinde dahi ilham kaynağını teşkil etmiştir. İlk Osmanlı sultanlarının Ahilerle ilişkileri malûm olduğu gibi, teşkilâtın en çok geliştiği ve hâkim olduğu Ankara'yı Osmanlı idaresine alan I. Murad'ın Ahi olduğu da bilinmektedir⁸. Osmanlı devletinin kuruluşunda büyük yükü omuzlarında taşıyan Yaya, ve Müsellemelerin, XVI. asrın sonlarına doğru ehemmiyetlerini kaybederek, ikinci plâna düştükleri hatta devlet için mühim bir gaile teşkil ettikleri bilinmektedir. Hayrete şayandır ki, aynı devirlerde, adına kadar benzer bir teşkilât İberik yarımadasında da çok mühim bir rol oynamış, Castilla Kraliçesi Isabel merkezî otoritenin tesisinde "*La Santa Hermandad*" (Kutsal Kardeşlik) teşkilâtından geniş ölçüde istifade etmiştir. Nitekim, XIII. asırda İberia Yarımadasında hüküm süren

6 . Ahilerin, fütüvvet ehli ile ilgileri ve tarihçeleri hakkında fazla malûmat için bk. Taeschner'in muhtelif araştırmaları, bilhassa bk. "İslâm Ortaçağında Futuvva", İstanbul Üniversitesi *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XV, no. 14 (Ekim 1953 - Temmuz 1954),-s. 3-32.

7 . Halil İnalıcık, "Türk İdarî Teşkilâtı," (Basılmamış ders notları, Siyasal Bilgiler Fakültesi), s. 59 ve devamı.

8. Taeschner, *İbid*, s. 21.

karışıklıklarda, bir taraftan küçük İspanyol krallıklarının kendi aralarında, diğer taraftan Müslümanlara karşı mücadeleler esasında türeyen eşkiyalara karşı meskün köy, kasaba ve şehir halkı kendilerini müdafaa maksadı ile yer yer *La santa Hermandad* adı altında teşkilâtler meydana getirmişler⁹, Ahilerde olduğu gibi asayişin temininde büyük rol oynamışlardır. Isabel merkezî otoritenin tesisinde bunlardan istifade etmesini başarmış, 1476'da her 100 haneden bir atlı olmak üzere, 2000 kişilik bir kuvvet meydana getirmiş (rivayetlere göre ilk teşkilleri Yaya ve Müsellemlerin miktarları da aynıdır) ve bunları muntazam bir teşkilât haline sokmuştur¹⁰. Aynı teşkilât, XVI. asırda bozulmuş, bir zamanlar mücadele ettikleri eşkiya ve soyguncuların yerini bu teşkilât mensubu almıştır.

XV. asır ortalarında Anadolu'da, Türk-İslâm âlemi karşısında Hıristiyan Bizans, İberia'da Hıristiyan İspanya karşısında Müslüman Gırnata devletleri vardır. Osmanlılar 1453 tarihinde Bizans'ı tarih sahnesinden sildikleri halde, Katolik Krallar ancak 1492'de Gırnata Devletini ortadan kaldırmışlardır. Uzun süren bir savaş neticesinde (1482-1492) İspanyolların Gırnatahlara karşı kazandıkları muvaffakiyet, Hıristiyan âleminde derin yankılar yapmış, Türkler karşısında gerileyen Hıristiyan âlemi için bir nevi öğünme ve teselli vesilesi olmuştur. İstanbul'un fethinin Mısır ve İslâm âleminde uyandırdığı sevinçe mukabil, Gırnata'nın fethinin Roma ve Hıristiyan âleminde uyandırdığı sevinç ve Roma'da yapılan günlerce eğlence gözönüne alınacak olursa, her iki âlemin hali ruhiyesi gayet açık olarak ortaya çıkar¹¹. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u, Katolik Kralların da Gırnata'yı zaptı, birincisini İslâm âlemi, ikincilerini de Hıristiyan âlemi nazarında lider durumuna getirmiştir.

Osmanlı sultanlarının, bilhassa Fatih'in Kahire ve İslâm âlemi karşındaki tutumu ile Katolik Kralların Roma ve Hıristiyan dünyası karşındaki tutumları arasında da benzerlik olduğu söylenmişti. Osmanlı sultanları kendilerini İslâm âleminin hâmisî, İslâmiyetin hadimi olarak telâkki etmektedirler. Hilâfetin en mühim şartlarından biri İslâm memleketlerinin himayesidir. Osmanlılar İslâmın hâmiî sıfatını tamamiyle benimsemişlerdir. Fatih'in Mekke ve Medine'ye giden yollar üzerindeki su tesislerini tamir etmek arzusunun izhar etmesi, Halifeyi, daha doğrusu onun hâmiî Memlûk sultanlarını endişeye düşürecek, bu istek bir üstünlük iddiası şeklinde telâkki edilecektir.¹² Garpte, aynı tip düşüncenin temsilcileri olarak, Katolik Krallar temayüz etmeye başlamışlardır. Bu dü-

9 . Bustamante, s. 207.

10. İbid., aynı yer.

11. İbid., s.206.

12 . Halil İnalcık, "Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu," Ankara Üniversitesi Yayınları (39), 1954-55 *Ders Yılı Konferansları*'ndan ayrı basını, s. 1.

şünceyi bizzat, *Katolik Krallar ünvanını* taşımakla izhar ettikleri gibi, Akdeniz ve Afrika'da güttükleri siyaset, Gırnata Müslüman Devletine karşı açtıkları savaş ile de ortaya koymuşlardır. Bu politika onların Hıristiyan dünyası üzerinde büyük bir nüfuz kazanmalarını temin etmiştir. Papa-ya yazdıkları mektuplarda, Papalık ve Hıristiyanlığın düşmanlarına karşı giriştikleri mukaddes harbte Hıristiyan dininin en büyük hizmetkârı olduklarını sık sık tekrarlamışlardır.

İstanbul'un fethinden sonra, Venedik'e vurdukları büyük darbe ve kabul ettirdikleri sulh şartları ile bu devleti sindiren Osmanlılar, İtalya ve Roma üzerinde emeller beslemeye başlamışlardır. Nitekim Otranto (1480) ve Rodos çıkarmalarına bu gaye ile girişilmiştir.

İşte bu noktada Türk ve İspanyol emelleri fiilen karşı karşıya gelmiştir. Her ne kadar bundan evvel V. Alfonso'nun teşebbüsleri, Ağrıboz ada-sının fethini müteakip kurulan haçlı donanmasına Katolik Fernando'nun iştiraki olmuşsa da, bunlar Osmanlı ilerlemesine karşı önleyici birer tedbir mahiyetinde idi. Fakat bu sefer tehdit edilen yerler, Sicilya ve Napoli gibi Fernando'ya irsen intikal eden ve anavatan olarak kabul edilen topraklardı. Nitekim, Otranto çıkarmasına mani olmak için Fernando yeğeni Calabria Dükası Alfonso'yu memur etmiştir. Fernando'nun bundan böyle Türk tehlikesini her şeyin üstünde tuttuğu ve hattâ Gırnata seferini bile zaman zaman ikinci plâna attığı vesikalardan anlaşıl-maktadır¹³. Onun, 1480 tarihinde Rodos Şövalyelerini himayesine alması¹⁴, şüphesiz, Hıristiyan âleminin bayrakdarlığını yapan bu teşkilâtın, Hıristiyan devletler üzerindeki manevî nüfuzunu hesap etmesinden ileri gelmiştir¹⁵. Bu suretle o, Hıristiyan âleminin Türklere karşı desteği ni daha kolaylıkla temin etmeyi ümit etmekte idi. Bu hareket aynı zamanda onun, V. Alfonso'ya nazaran daha realist olmasına rağmen, Kudüs'ten koğulmuş Rodos Şövalyelerini himayesine almak suretile, Kudüs'ü alıp, Hıristiyan dünyasının bir türlü gerçekleştiremediği gayesini tahakkuk ettirmek art düşüncesinde olduğunu da hatıra getirmektedir.

İtalya'yı fiilen işgale başlayan Fatih'in ölümü, arkasından oğulları arasında baş gösteren taht mücadelesi, Hıristiyan devletlere geniş bir nefes aldırılmış, hele Cem Sultanın Rodos şövalyelerine sığınması, Osmanlıları Balkanlardan atmak için yeni bir ümit doğurmuştur.

13. Antonio de la Torre, *Documentos Sobre Relaciones Internacionales de los Reyes Catolicos*, C. III, s.48, ves. no. 44; Vesikanın Türkçe hülâsası için bk. Muzaffer Arıkan, "Türk-İspanyol Münasebetleri Bakımından Aragon Arşivinin Ehemmiyeti ve Türklere İlgili Vesikalar," Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.II, sayı, 2-3, s.277, ves. no. 44.

14. İbid., C.I.s.107, ves. no.67. Vesikanın Türkçe hülâsası için bk. Arıkan, ibid., s. 259 ves. no. 67.

15. Rodos-Malta Şövalyeleri hakkında daha geniş malûmat ve vesikalar için bk. Jaime Salvá,, *La Orden de Malta y las Acciones Navales Espanolas Contra Turcos y Berberiscos en los Siglos XVI y XVII*, Madrid, 1944. Kitapta Barbaroslar ve diğer Türk denizcileri ile ilgili vesikalar da yer almaktadır.

Burada, ilerdeki hadiselerin sebep ve inkişaflarını daha iyi kavrayabilmek için, Fransa'nın Papalık ve İtalya üzerindeki emellerinden kısaca bahsetmek yerinde olur. Bilindiği üzere Papaların cihanşümül hâkimiyet iddialarına ilk büyük darbe, Fransa Kralı Güzel Philippe tarafından vurulmuş ve Papalar Avignon'a yerleştirilmek suretiyle (1309-1378) bir müddet fiilen Fransız nüfuzu altına girmişlerdir. Bu müddet zarfında diğer Hıristiyan milletlerin kilisenin merkezi olarak sadece Roma'yı kabul etmeleri, Fransız siyasi emelleri ile de birleşmiş, Fransız krallarında Hıristiyanlığın tabii merkezi telâkki edilen Roma'ya hakim olma düşüncesi ve arzularını uyandırmıştır. Bu suretle İtalya'nın işgali, Roma ve Hıristiyan âlemi üzerinde nüfuz tesisi, İspanyollardan daha önce Fransız krallarının kafasını işgal etmeye başlamıştır. İşte Cem'in Hıristiyanlar eline düşmesi Fransa kralı tarafından bu gayenin tahakkuku için kullanılmaya çalışılmıştır. Cem'in durumunu istismar eden devletlerden birisi de Macaristan'dır. Papa ise bu fırsattan istifade ederek kaybolan nüfuzunu tekrar tesise çalışmaktadır. Fransa'nın İtalya üzerindeki siyasi emelleri ise, hemen hemen bütün İtalya devletlerini, Fransa kralı aleyhine çevirmiş bulunmaktadır. Bu sırada Gırnata Devletini ortadan kaldırmak için kesif bir mücadeleye giren İspanyollar ise Hıristiyan camiasında lehlerine puan toplamaktadırlar.

Kendi siyasi emelleri ile halkın dinî duygularını gayet güzel bağdaştırmasını bilen Katolik Krallarla Osmanlı Hükümdarları, daima arkalarında kendilerini teşvik ve tasvip eden geniş halk kitleleri bulmuşlardır. Aynı dinden muarızları olan diğer hükümdarlara karşı muvaffakiyetlerinin en mühim amillerinden birisi de şüphesiz budur.

İspanyolların "Reconquista", yeniden fetih, diye adlandırdıkları ve İspanya'daki Müslümanların ortadan kaldırılması için yaptıkları mücadelenin son safhasını, 1481-1492 seneleri arasındaki devre teşkil eder. Aynı devre Osmanlılarda Cem tehlikesinin hüküm sürdüğü devredir. II. Bayezid'in iç ve dış politikası geniş çapta bu hadiseden müteessir olmuştur. Bu itibarla Bayezid'in Gırnata Müslüman devleti ile olan münasebetlerine, bu hadisenin ışığı altında bakmak lâzımdır.

Gırnata Devletinin, 1482 tarihinde bir elçi göndererek Osmanlılardan yardım talebinde bulunması, Osmanlıların, İslâm dünyasının hakiki koruyucusu şöhretini ortaya koyan hadiselerin en mühimlerinden birisidir. Cem tehlikesi sebebiyle, arzu edildiği şekilde yardım yapılamamasına rağmen, Osmanlılar tarafından, deniz kuvvetine sahip bir gazi devlet sıfatıyla, Kemal Reis kumandasında bir donanma İspanyollara karşı Batı Akdeniz'e sevk edilmiştir. İspanyol vesikalarından bu deniz harekâtının tesirleri gayet güzel tespit olunmaktadır. İspanya, Napoli, Sicilya ve Papalığı telâşa düşüren ve geniş savunma tedbirleri almalarına sebep olan bu harekât, 1488 ilk baharında vukubulmuştur. Baskınların Malta, Gozzo ve Pantelleria'ya yapılması ve mukabilinde alınan müdafaa

tedbirleri, bu harekâtın ufak çapta bir korsan harekâtı dışında bir manâ ifade ettiğini göstermektedir ki, bu da her halde bir gaza harekâtı olarak isimlendirilebilir. Bu tarihten itibaren Türklerle İspanyollar arasındaki roller değişmiş, V. Alfonso'nun Türkler üzerine vasıtalı olarak yapmakta olduğu baskıların yerini, Türkler tarafından İspanya'ya yapılan fiili baskılar almıştır. Başka bir deyimle, Türkler Batı Akdeniz'de taarruzlara, İspanyollar da bu tehdit karşısında tedbirler düşünmeye başlamışlardır¹⁶.

1492 de Gırnata'nın fethinden sonra Şimalî Afrika İslâm memleketlerinin de istilâ tehlikesi altına girmesi, deniz gazilerinin faaliyetlerini daha ziyade buraya ve Batı Akdeniz üzerine teksif etmelerine sebep olmuştur. Bir Gazi devleti olarak Osmanlı devleti de 1494'de Kemal Reis'i resmen Osmanlı hizmetine almıştır. Kemal Reis'in ıslahatı ve II. Bayezid'in hususî alâkası ile Osmanlı donanması Akdeniz'in en kuvvetli donanmalarından biri olarak meydana çıkmıştır. Bunun böyle olduğunu Osmanlı donanması, 1499-1502 yılları arasında yer alan Osmanlı-Venedik harbi esnasında, Akdeniz'in en kudretli donanmasına karşı kazandığı muvaffakiyetlerle fiilen göstermiştir. Osmanlı Venedik harbinde, Osmanlıların kazanmış olduğu muvaffakiyet, Akdeniz hâkimiyetine bir başlangıç teşkil etmesi bakımından mühim olduğu kadar, İtalya Harplerinin ilk safhasında Osmanlıların, Avrupa kuvvet muvazenesinde ehemmiyetli bir unsur olarak, Avrupa politikasına girmeleri bakımından da mühimdir. İtalya harplerinin birinci safhasında, Fransızlara karşı rakip İtalya devletlerini destekleyen Osmanlılar, harbin ikinci safhasında Fransa'yı destekleyip, onunla ittifak edeceklerdir.

Burada, İtalya harplerinin mevzuumuzla ilgili kısmına kısaca temas etmek icap eder. İtalya Harpleri esnasında taraflardan birini teşkil eden Napoli Krallığı irsen İspanya'ya tabi, onun hâkimiyeti altındadır. Bu itibarla Türklerin Napoli ile münasebetleri, Türk-İspanyol münasebetleri içinde mütalâa olunmalıdır. İspanya Kralı Fernando, Napoli Kralına yazdığı mektuplarda, Türklerle olan münasebetlerinde onun, menfaatlerine uygun olarak, serbestçe hareket edebileceğini kaydediyorsa da İspanya'nın umumî politikası ile ilgili meselelerde ona, hattı harekâtı hakkında direktifler verip ikazlarda bulunmaktadır. Bu noktaya işaret ettikten sonra, İtalya Harpleri esnasında Napoli'nin Osmanlılardan yardım talepleri, Osmanlıların da menfaatlerine uygun olduğu için müsbet karşılanmış ve bu esnada Türk-İspanyol münasebetlerinde bir yakınlaşma olmuştur. Zira İtalya'ya taarruz eden Fransa, yalnız İspanya'nın İtalya'daki topraklarını tehdit etmekle kalmıyor, Papa ve Hıristiyan âlemi üzerinde kuracağı hâkimiyetle, Hıristiyan dünyasının liderliğini de İspanya'nın elinden almış oluyordu. İspanya'nın buna eskiden beri ver-

16 . Bu baskınlar ve alınan müdafaa tedbirleri için bk. Torre, ibid., C.III, s.123, ves. no. 139, s.129, ves. no. 144, s.136, ves no. 146, s.141, ves. no. 150, s.147, ves, no. 157. Vesikaların Türkçe hülâsası için bk. Arıkan, s. 273, 274, 275.

miş olduğu ehemmiyet ve bu hâkimiyeti elinden kaçırmamak için göstermiş olduğu gayret, Fernando'nun 1490 tarihinde Papa'ya yazdığı bir mektuptan açıkça anlaşılmaktadır. Fernando o mektubunda, Hıristiyan âlemini İslâm devletleri karşısında fiilen müdafaa edenin İspanya olduğundan, Fransanın zaman zaman onu bu mukaddes savaşta arkadan vurmaktan bile çekinmediğinden, Roussillon meselesinde Papanın Fransa'yı İspanya'ya tercih ettiğinden, ona yardım elini uzatmadığından serzenişle bahsediyor¹⁷. Burada Osmanlıların Hıristiyanlara karşı gaza ile meşgul olurlarken, Osmanlılara rakip diğer Müslüman devletlerin saldırıları ve Osmanlı padişahlarının bu Müslüman devletlere karşı açılacak savaşlarda ülemadan veya Halifeden fetva istemeleri arasında bariz bir benzerlik vardır. Bu, Osmanlı-İspanyol politikalarının birbirlerine ne kadar benzediğini göstermesi bakımından enteresandır.

Fransa'nın İtalya'yı istilâsı, İspanya'yı yukarıda mevzubahis sebeplerden ilgilendirdiği gibi, Osmanlıları da iki bakımdan ilgilendirmekte idi. Evvelâ Yunanistan'daki Venedik kolonilerini ele geçirmek için İtalya'daki karışıklıklar mükemmel bir fırsat teşkil etmekte idi. Hattâ bundan istifade edilerek Fatih'in ölümü ile geri kalmış İtalya'nın fethine bile teşebbüs edilebilirdi. Bu fetihle ilgili olarak, Türkler Yunanistan'da İnebahtı, Modon ve Koron'u işgal etmişlerdir. İkinci olarak, Fransa'nın ve Papanın gayeleri malûmdur. Fransa Cem meselesinde maksadını açıkça ortaya koymuştu. O, Cem'den istifade ederek Balkanları ve İstanbul'u tekrar Hıristiyanlara kazandırmak istiyor, Kudüs'ü almak gayesile İtalya'yı istilâ ediyor, bu maksadı temin için Papa'nın ve bazı İtalyan devletlerinin desteğini de elde etmiş bulunuyordu. Çok cepheli ve çok karışık diplomatik faaliyetlere sebep olan İtalya Harpleri, Fransanın hakiki maksadlarının anlaşılmasına vesile olmuştur. Fransa'nın *Mukaddes savaş* kisvesi altında giriştiği İtalya Harplerinde İtalya'yı yağma etmesi, Hıristiyanlara reva gördüğü muameleler, İtalya devletleri ve Papa'nın menfaatlerinin haleldar olması Hıristiyan âlemini Fransa aleyhine çevirmiştir. Bu hareket tarzı Gırnata Müslüman Devletini ortadan kaldıran İspanya'ya, Türk-İslâm tehlikesi karşısında ümit bağlanmasına vesile olmuştur. Bu husus daha sonra V. Carlos (Şarlken)'un imparator seçilmesinde de mühim rol oynamış, diğer adaylardan Fransa Kralı François'nin seçimi kaybetmesine sebep olmuştur.

Fatih Sultan Mehmed'in, İtalya ve Roma üzerindeki emelleri gerçekleşmemiş olmasına rağmen, II. Bayezid devrinde Türk deniz gazilerinin Batı Akdeniz'i tehdit etmeye başlamaları, siyasî bakımdan da Osmanlıların Avrupa muvazenesinde mühim bir mevki işgal etmeleri, Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biribi teşkil etmiştir. Bununla be-

17 . Fransa ile İspanya arasında ihtilâf mevzuu olan Rosellon meselesi hakkında Fernando ve Isabel'in 1490 tarihinde yazdıkları mektup için bk. Torre, C. III s. 307, ves. no. 32; Arıkan, s. 275.

raber Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı işgali, Türk-İspanyol münasebetleri bakımından müstesna bir yer tutar. Daha önce söylenmiş olduğu gibi, İspanyol Krallarının olsun, Türk Sultanlarının olsun, mensup buldukları dinin otoritelerine, yani Halife ve Papalara karşı da bir takım tasavvurları vardı. Onları nüfuzları altına almak suretile mensup oldukları âlemde dinî bakımdan hâkimiyet tesis etmeye çalışmakta idiler. İşte bu husus 1517 de Osmanlı imparatorluğunda Yavuz Sultan Selim tarafından gerçekleştirilmiştir. Yavuz Selim Mısır'ı işgal ve *Hâdimü'l-haremeyni-ş-şerifeyn* ünvanını almakla İslâm âlemi üzerinde maddi ve manevî otoriteyi fiilen ve hukuken kurmuştur. Selim, Şirvan Şah'a gönderdiği Mısır Fetih-nâmesinde¹⁸, Memlûklülerin Hicaz Hac yolunu Arab eşkiyalarından koruyamadıklarını kendisine Allah tarafından İslâmiyet kanunlarını düzene koymak, Kabe'ye hizmet ve techiz vazifelerinin verilmiş olduğunu bu itibarla, büyük küçük, bütün İslâm memleketlerinin kedisine itaat etmeleri gerektiğini söylemektedir. Bu mektuptan açıkça anlaşılacağı üzere Selim'in asıl maksadı İslâm âlemi üzerinde hâkimiyet tesisidir. Osmanlıların gazayı mukaddes harp ve İslâm âleminin himaye ve müdafaası şeklinde anlamaları, onların hem İslâm âlemi, hem de onun dışında kalan memleketler üzerinde hâkimiyet kurma arzularının bir ifadesidir. Bu bakımdan İslâm âlemi üzerinde hâkimiyetin teessüsü onları cihan hâkimiyeti teşebbüsüne sevk etmiştir. Nitekim Fatih'in büyük çapta gaza politikasından sonra II. Bayezid ve Selim devrinde batıya karşı gaza politikasından kısmen ayrılan Osmanlılar, Yavuz devrinde İslâm devletleri üzerinde hâkimiyetlerini sağlamca tesis etmişler, daha sonra Kanunî Sultan Süleyman zamanında Osmanlı siyaseti tekrar batıya teveccüh etmiştir. Daha 1515 de Selim'in İstanbul'da büyük bir tersane inşasına başlaması, Mısır'ın fethinden sonra onun da garpte büyük bir gaza faaliyetine girişeceğine bir delil sayılmalıdır. İslâm âleminde yapılan geniş fetihlerin sağlam temellere oturtulması bir gazi devleti olan Osmanlılar için garpte yapılacak gazalarla sıkı sıkıya ilgilidir. Bu itibarla Yavuz Sultan Selim'den sonra Kanunî'nin batıda büyük çapta bir gaza faaliyetine girişmesi gerekmektedir. Fatih zamanında gaza faaliyeti Batı Akdeniz'in kapısı Rodos ve Orta Avrupa'nın kapısı Belgrad'ta durdurulmuş idi.

Süleyman tahta çıktığı zaman Avrupa'da durum böyle bir gaza faaliyeti için gayet müsait idi. Bu sırada Avrupa'da Fransa ile İspanya arasında Hıristiyan âlemi üzerinde hâkimiyet mücadelesi kesif bir hal almıştı. 1515 de XII. Louis'nin ölümü üzerine I. François Fransa tahtına, 1516 da da Katolik Fernando'nun ölümü üzerine I. Carlos İspanya tahtına geçmiş bulunuyorlardı.

Fransız-İspanyol nüfuz mücadelesinin ilk safhasında durum Fransa'nın lehine gelişmekte idi. 1515 de İtalya'da Milano üzerine yaptığı

18. Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihi," (Basılmamış ders notları, Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, D.T.C. Fakültesi), s. 51 den Feridun Bey, *Münşeatü's-Selâtin*, C.I, s. 440.

sefer esnasında Marignon'da büyük bir zafer kazanan I. François, Türklere karşı harekete hazırlanmakta idi. Bu tarihe kadar İspanyol nüfuzu altında bulunan Papa X. Leon, bu zaferden sonra François ile anlaşmış, İspanya kralına yazdığı bir mektupta, François'yı bir haçlı kahramanı olarak tasvir ederek bütün Hıristiyanları, Türklere karşı onunla birleşmeye davet etmiştir.

Alman İmparatoru Maximilien'in Fransızları tek başına Milano'dan atma teşebbüsleri de muvaffak olamamış, 1517'de Cambrai Muahedesi imzalanmıştı. Bu muahede esnasında Avrupa'nın üç büyük hükümdarı I. François, Maximilien ve I. Carlos Türklere karşı müşterek bir haçlı seferi düşünmüşler, bir gaye etrafında birleşmişlerdi. Fakat 1519'da İmparator Maximilien'in ölümü, I. Carlos ile I. François arasında imparator seçilmek için büyük bir mücadelenin açılmasına sebep oldu. Maximilien'in ölümüne kadar Avrupa'nın en kuvvetli hükümdarı durumunda olan François'nın karşısına, imparatorun ölümünden sonra, onun da topraklarına tevarüs eden I. Carlos, dünyanın en geniş imparatorluğuna sahip, kudretli bir rakip olarak ortaya çıktı.

Carlos ile François arasında imparatorluk seçimi dolayısıyla Avrupa hâkimiyeti için başlayan mücadele, Hıristiyan âlemini, devamlı mücadele halinde bırakan iki kampa ayırmıştır. İmparatorluk seçiminde Türk tehlikesi çok büyük rol oynamıştır. Daha ölmeden önce, Carlos'u imparator namzedi ilân etmek isteyen Maximilien, onu tam bir Alman olarak takdim etmiş, Türklere karşı ancak onun Almanya'yı müdafaa edeceğini ve yemin ettiği haçlı seferini onun gerçekleştireceğini bildirmişti. François'nın da propogandası buna yakındı; o da Charlemagne'ın halefi sıfatıyla, Kudüs'ü Türklere elinden alacak yegâne kralın kendisi olduğunu ilân ediyordu. Seçim mücadelesinden galip çıkan ve V. Carlos (Carlos Quinto veya Charles-Quint) ünvanı ile Mukaddes Roma-Germen imparatoru olan İspanya Kralı I. Carlos, Hıristiyan âleminin fiilen lideri durumuna geçmiş, Papalığı nüfuzu altına sokmuştur. İmparator seçilmekle mukabil cephede Osmanlı hükümdarının yüklenmiş olduğu vazife ve mesuliyetleri aynen yüklenmiş; Hıristiyan dünyasının müdafii ve hâmi durumuna geçmiştir. Şu halde 1520 yıllarında, Doğuda İslâm âleminin maddî manevî bütün otorite ve imkânlarını elinde toplayan *Osmanlı hükümdarı, Halife-i Müslimin ve Hâdimü'l-haremeyni's-şerifeyn* Kanuni Sultan Süleyman ile Garpte, hemen hemen aynı şartlarla, Hıristiyan âleminin hâkimiyetini ele geçirmiş olan *İspanya Kralı ve Mukaddes Roma Germen İmparatoru* V. Carlos karşı karşıya gelmiş bulunmaktadırlar. Bu durum Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında vuku bulacak mücadelenin şiddetini göstermeye kâfidir.

Böyle olmasına rağmen V. Carlos'u tehdit eden tehlikeler göz önüne alınacak olursa, Türklerin İspanyollara nazaran daha müsait durum-

da oldukları görülür. Şöyle ki, V. Carlos kuvvetli bir ordu, sağlam bir maliyeye sahip millî bir devletin başında bulunan I. François ile ve her bakımdan çözüntüye uğramış Katolik âleme karşı yeni bir ruhla meydana çıkmış Protestanlarla da mücadele etmek mecburiyetinde idi. V. Carlos'un zengin imparatorluğu, mütecanis millî bir birlikten mahrum idi. Avrupa'da millî şuurun uyanmaya başladığı bu devirlerde, merkezî mutlak otoriteyi kurmuş, gaza ve cihad fikri etrafında-Yavuz tarafından ezilmiş Şiiler müstesna-bütün İslâm âlemini toplayabilmiş Osmanlı İmparatorluğunun kudreti meydana çıkar. Kaldı ki, Osmanlı İmparatorluğu, takip etmiş olduğu politika ile Hıristiyan dünyasındaki tefrikayı beslemeyi ve ondan istifade etmeyi de bilmiştir¹⁹. O, bu politika ile sadece İslâm dünyasını değil, aynı zamanda Protestan âleminin ve Fransa'nın da hamii olmuştur. Bu itibarla Kanuni'nin politikası, Avrupa'ya karşı mutarız olmaktan ziyade bir himaye politikası olmuş, Avrupa içinde bir nâzım rolü oynamıştır.

Süleyman tahta çıktığı zaman İslâm âleminde kazanılmış yeni durumu korumak ve ataları gibi gaza sahasında büyük başarılar göstermek için 1521'de Belgrad'ı, 1522'de de Rodos'u zaptetmiştir. Akdeniz ve Balkanlardaki adı geçen yerlerin zaptı, Osmanlılar için Batı Akdeniz ve Orta Avrupa'nın kapılarını açmıştır. Osmanlı menfaatlerini, Hıristiyan âlemden ayırmaya muvaffak olduğu Fransa'nın menfaatleriyle birleştirmesini gayet güzel başaran, Protestanları teşvik ve Fransa'ya yardımla bir taş ile iki kuş vurduğunu gayet iyi idrak eden Osmanlılar, Fransa'nın bir dediğini iki etmemişler, müşkil anlarında Almanya üzerine yaptıkları seferlerle veya doğrudan doğruya Fransa emrine donanma tahsis etmekle, onu her zaman himaye etmişlerdir. Bu suretle Carlos-Quinto ömrünün sonuna kadar François ve ardaları ve Protestanlarla mücadele mecburiyetinde bırakılmıştır.

Osmanlılarla İspanya arasındaki mücadele, Batı Akdeniz ve Almanya'da olmak üzere, iki sahada cereyan etmiştir. Daha sonra II. Felipe tarafından Portekiz'in ilhakı ile, bu mücadele Hint Okyanusu'na da geçmiştir.

Osmanlıların Almanya'ya yaptıkları seferlerde Fransa'ya yardım maksadının büyük rol oynadığı aşağıda verilecek mukayeseli malûmattan açıkça anlaşılacaktır. Görüleceği üzere, bunun dışında yapılan seferler, bir saldırıyı cevaplandırma veya Osmanlılar aleyhine bozulan *status quo* yu düzeltmek maksadıyla yapılmıştır. Nitekim Macaristan'ın merkezden uzaklığı düşüncesiyle orayı bir Osmanlı eyaleti haline getirmekten uzun müddet kaçınan Osmanlılar, dünya hâkimiyetinin fiilen kurulmasının imkânsızlığını anlamışlar, bunu nüfuz tesisi yoluyla gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

19. Almanya'da dini Reform ve Türklerin etkisi hk. bk. Stephan A. Fischer-Galati, *Ottoman Imperialism and German Protestantism, 1521-1555*, Harvard University Press, Cambridge, 1959, s. VII + 140.

Fransız-Habsburg mücadelesinde Fransız kralı Pavia'da imparator tarafından esir alınınca Osmanlı padişahından yardım istedi. Osmanlılar derhal yardıma karar verdiler. İlk önce İtalya üzerinden denizden ve karadan yapılması düşünülen taarruz, Osmanlı menfaatlarına uygun geldiği için, Macaristan üzerinden yapıldı. Osmanlılar Macaristan'ı Osmanlı nüfuzuna sokmak istiyorlardı. Macaristan'a karşı Süleyman, Mohaç'ta ezici bir zafer kazandı (28 Ağustos 1526). Kral harp meydanında maktul düştü. Padişah Budin'e girdi. Osmanlıların Budin'i boşaltıp çekilmesi üzerine, Habsburg taraftarları V. Carlos'un kardeşi Ferdinand'ı (Presburg'da), muhalifleri de Zapolyo'yu kral seçtiler. Ferdinand Budin'i işgal ederek Zapolyo'yu koğdu (1527)²⁰. Osmanlıların bu ilk seferi Fransızlar için son derece istifadeli olmuş, Fransa ile İspanya arasında devam eden (1521-26) harbinin Madrid anlaşması ile bitmesini sağlamış, François serbest bırakılmıştır.

Osmanlılar Mohaç'tan beri Macaristan'ı kılıç hakkı olarak kendilerine tabi saydıkları için, Ferdinand'ın yıllık vergi mukabilinde krallığının tanınması teklifini reddetmişlerdi. Osmanlılar ananevi siyasetlerine sadık kalarak, Macaristan'ı tâbi bir beylik olarak bulundurmamak istiyorlardı. Macaristanın o zaman uzak ve muhafazası güç olduğu düşünülüyordu²¹. Bu yüzden Zapolya'ya tabiiyetini sunmak suretiyle, Macaristan tahtının temin edileceği ve Ferdinand'a karşı müdafaa edileceği vad edildi. Bu sırada V. Carlos'a karşı yeniden giriştiği savaşta güç duruma düşmüş bulunan François tekrar yardım talep ediyordu (1528). Bu şartlar altında Süleyman, 1529 da Macaristan'a ikinci seferini yaptı. Zapolya'ya tacını giydirip, Budin'de tahta oturttu. Oradan Ferdinand üzerine yürüyerek Viyana'yı muhasara etti. Üç hafta muhasaradan sonra çekildi²². Süleyman'ın Macaristan'a girmesi, Fransızlara oldukça muvafık bir barış sağladı (13 Ağustos 1529 Cambrai Sulhu). Osmanlıların bu ikinci seferi de İspanya-Fransa arasındaki 1526-29 harplerine son vermiş oluyordu.

Padişahın habersiz yapılan bu sulh padişahı kızdırmışsada Fransa ile işbirliğinin ehemmiyetini bilen Osmanlılar anlayış göstermişlerdir. Bu devirde İstanbul Avrupa politikasının merkezlerinden biri haline gelmişti. François 1532 de Venedik elçisine, Osmanlı Devletine, V. Carlos karşısında Avrupa devletlerinin varlığını garanti eden yegâne kuvvet olarak baktığını itiraf etmişti²³. Bu sırada François'nın olsun V. Carlos'un olsun Osmanlılar ve Avrupa efkârı umumiyesi karşısında tutumları Türk İspanyol münasebetleri bakımından enteresandır. François'nın şahsi politikası Osmanlılarla işbirliğini daima muhafaza etmek fakat, bunu Batı Hıristiyan dünyasından, hattâ kendi tebaasından dikkatle gizlemek-

20 . Halil İnalcık, *ibid.*, s.54.

21 . *Ibid.*, 55.

22 . *Ibid.*, s. 55

23 . *Ibid.*, s. 55

ti. V. Carlos ise, François'nın Müslümanlarla ittifakın propaganda mevzuu yapıyor, Hıristiyan âlemi aleyhine teşvik etmeye çalışıyordu. Diğer taraftan Carlos, François ile anlaşma yaptığı zamanlar ondan Türklere karşı haçlı seferlerine iştirak vaadi alıyor, bunu da İstanbul'a bildirmek suretiyle Fransa ile Osmanlı İmparatorluğunun arasını açmak için bir koz olarak kullanıyordu. 1531'den itibaren, Cenova ve Milano'yu almak maksadı ile, Fransızlar Türkleri Güney İtalya'ya bir sefere teşvik etmekte idiler. Fransız teşvikleri ile 1531'de Ferdinand'ın Budin'e yeniden tarruzu Türklerin Almanya üzerine üçüncü defa sefer yapmalarına sebep olmuştur (1532). Viyana üzerine hareket eden Süleyman V. Carlos ile bir meydan savaşı yapmak istedi ise de İmparator böyle bir harbe yanaşmadı. Türklerin İspanya karşısında Fransa ile olan ilişkilerine muvazi olarak V. Carlos da 1518'den beri İran ile münasebet halinde idi. Son zamanlarda İran'la Carlos arasındaki ilişkilerin artması, İran üzerine bir seferi zaruri kılmakta idi. Bu yüzden Garpte sulhu temin etmek isteyen Süleyman, V. Carlos'u anlaşmanın dışında bırakmak şartı ile Ferdinand ile 1533 de ilk mutarekeyi imzaladı. Bu arada V. Carlos'u meşgul etmek maksadile, François'ya İngiltere ve Alman prensleri ile bir koalisyon kurması için 100. 000 altın gönderdi. Cezayir Beylerbeyi sıfatıyla donanmasının başına getirdiği Barboros'u da Akdeniz seferine sevketti ve Fransızlarla sıkı bir iş birliği yapmasını emretti. İran seferi dönüşünde daha önce kararlaştırılmış, Fransa ile yapılacak müşterek harekâtın tatbikatına geçildi. Avlonya'ya gelen padişah (1537) Adriatik sahillerindeki Venedik'e ait yerleri zaptederek Korfu'yu muhasara etti. Bu muhasaraya Fransızlar da iştirak etmişti²⁴. İtalya istilâsına hazırlık mahiyetinde olan bu harekât da Fransa ile İmparator arasında üçüncü devre (1535-38) harplerine Nitza Muahdesiyle sonvermiştir. Hatta bu muahede ile Fransa Türklere karşı haçlı seferine iştiraki bile vaad etmiştir. 1540'ta Zapolyanın ölümü Macaristan meselesini tekrar ortaya çıkarmış, Macaristan'ı zaptetmek isteyen Ferdinand'da karşı 1541'de sefere çıkılmış, Orta Macaristan Budin Beylerbeyliği haline getirilmek suretile ilhak olunmuştur.

François ve V. Carlos arasındaki dördüncü devre harpleri (1542-44), Osmanlıların 1543'de Macaristan'ı ilhak maksadıyla yaptıkları sefer ve Fransa'ya yardım maksadıyla gönderdikleri 110 kadırgalık donanmanın baskısı altında Crespy Sulhu ile son bulmuştur. İran'la münasebetlerin vahimleşmesi üzerine Osmanlılar da İmparatorla evvelâ bir, daha sonra beş yıllık bir mütareke yapmışlardır. 1550'de Ferdinand'ın Erdel Voyvodalığını istilâ teşebbüsü, Osmanlı-Habsburg mücadelesini yeniden alevlendirdi. François'nın oğlu II. Hanri zamanında Türkler Fransa'ya yardıma devam ettiler. Onun zamanında vukubulan 1552-56 beşinci devre Fransız-İspanyol harpleri Türklerin Fransa emrine verdikleri donanmaları sayesinde Fransa lehine halledilmiştir.

24. İbid., s .56.

V. Carlos ile Kanunî arasında Batı Akdeniz hâkimiyeti için yapılan mücadelede Kanunî'yi temsil eden Barbaros olmuştur. II. Bayezid zamanında Batı Akdeniz'e sarkan Türk deniz gazileri Şimalî Afrika'da üslenmeye başlamışlar, Cezayir merkez olmak üzere Akdeniz'i Türk hâkimiyeti altına sokacak gaza faaliyetlerine başlamışlardır.

Barbaroslarla kuvvetlenen bu gazi-korsan teşkilâtı, Cezayir'de bir gazi uç beyliği haline gelmiş, daha sonra Barbaros Hayreddin'in Osmanlı hükümdarına hizmetim arzetmesi üzerine gaza faaliyeti zirveye ulaşmıştır. Bu deniz gazilerinin faaliyeti, Doğu Akdeniz'de Rodos ve Kıbrıs gibi adalarda üslenmiş bulunan Katolik Katalan korsanlarının faaliyetleri ile kıyaslanabilir. Mutaassıp Hıristiyan âleminin temsilcisi olarak savaşan şövalyelerin liderliğini İspanyol Katalanlar yapmaktadırlar. Şimali Afrika'da üslenip Hıristiyan donanmalarını vuran korsanlar ise Türk deniz gazileridir.

Yukarıda Barbaros Hayreddin'le bu gazi teşkilâtının fiilen Osmanlı İmparatorluğu kadroları içine alındığını söylemiştik. Kanunî karada gaza faaliyetini bizzat idare ederken Akdeniz'de bu işi Barbaros'a bırakmıştır. Barbaros yukarıda bahesettiğimiz Türk-Fransız dostluk ve dayanışmasında V. Carlos'a karşı savaşmıştır.

Batı Akdeniz hâkimiyetini fiilen ele geçirmiş olan Barbaros'a karşı V. Carlos'u Andrea Doria temsil etmekte idi. Hıristiyan âlemin bu en büyük kaptanı Barbaros'a karşı daima kaçak hareket etmek mecburiyetini hissetmiştir. *

Barbaros 1533 senesinde İstanbul'a davet edilmiş, orada kendisine Cezayir Beylerbeyliği sıfatı ile, Osmanlı donanmalarının başına Kaptan-ı Derya olarak tayin edilmiştir. Bu sırada İran işleri ile meşgul olan Padişah, V. Carlos'a karşı Fransızlarla iş birliğini tamamiyle Barbaros'a bırakmıştır. Dönüşte İtalya kıyılarını ve Akdeniz'deki Hıristiyan adalarını vuran Barbaros, Andrea Doria tarafından 1532'de zaptedilen Koron ve Patras'ı geri almış, 1534 Ağustos'unda Tunus'u zaptederek bir üs haline getirmiştir.

Tunus'un Barbaros tarafından fethi, V. Carlos'un Barbaros üzerine, büyük bir donanma ile bizzat sefer açmasına sebep olmuş, 1535 Temmuz'unda Tunus Carlos'un eline geçmiştir. Bu esnada Barbaros, İspanyol sahilleri, Mayorca, Minorca adalarına taarruz edip tahrip etmiştir. 1536'da Kanunî'den aldığı bir emir ile Fransızlarla müşterek olarak Napoli üzerine taarruz etmek vazifesini üzerine aldı. Otranto yakınlarında İtalya'ya çıkartma yapıldı ise de Fransızların Kuzey İtalya'dan taarruz etmemeleri üzerine, çıkarmadan vaz geçilerek Venedik'lilere aid bir takım adalar zaptedildi. Bu, Venedik'lilerin de gayretile büyük bir haçlı donanmasının hazırlanmasına sebep oldu. Andrea Doria'nın kumandasındaki bu muazzam haçlı donanması 28 Eylül 1538'de Preveze'de bozguna uğratıldı. Bütün Hıristiyan âleminin ümit bağladığı bu büyük

donanmanın mağlubiyetini 1541 de bizzat V. Carlos'un, devrin enbüyük deniz kumandanları ile, Cezayir'e yaptığı seferin mağlubiyetle neticelenmesi takip etti. Bu suretle 1571 e kadar devam eden Akdeniz hâkimiyeti, kayıtsız şartsız, Osmanlılara geçmiş oldu. 1543 de yeniden teşkil ve techiz olunan donanma ile Fransa'ya yardıma giden Barbaros'a Tulon kışı geçirmek üzere bir  s olarak tahsis edilmiş, o buradan İspanya'yı baskı altında tutarak barışa zorlamıştır. Bu hadise ve bu esnada Fransızların göstermiş oldukları zaaf Türklerin kudret ve haşmetlerini ifade ve mukayese bakımından mühimdir.

Barbaros'un ölümünden sonra, Sen Jan şövalyelerinin yatağı olan Malta hariç, Trablus ve Bugia fethedilmiştir. 1571'e kadar devam eden Osmanlı deniz hâkimiyeti bundan böyle İspanyollara geçmiş görünmektedir. Görünmektedir diyoruz  unki İspanyol arşivlerindeki bu tarihten sonra ait vesikaların büyük kısmı Türkler tarafından yeniden inşa olunan donanmanın İspanyol sahillerini vuracağı korku ve endişesini aksettirmektedir²⁵. Nitekim bu muharebeden sonra Tunus'un tekrar fethi İspanyolların endişesinin yersiz olmadığını gösterir mahiyettedir.

şurası muhakkak ki, Lepanto (İnebahtı) mağlubiyeti umumi neticeleri bakımından Osmanlı İmparatorluğu için bir dönüm noktası olmuştur. 1588 de İspanyol Büyük Armadasının İngilizlere yenilmesi, İspanyol deniz hâkimiyeti için de aynı neticeleri hasil etmiştir. Osmanlı tarihi ile İspanya tarihi arasındaki bu hayrete şayan benzeyiş ve paralellik bu büyük donanma muharebelerinin sevk ve idaresinde de kendisini göstermektedir:

Bilindiği  zere Lepanto mağlubiyetinin en mühim sebeplerinden biri olarak, Yeniçeri Ağalığından donanma kumandanlığına getirilen Müezzin-zade Ali Paşa gösterilir. Cesaret ve şecaatiyle maruf olan bu kumandanın deniz savaş usullerini bilmemesi, diğer taraftan da Ulu  Ali Paşa gibi tecrübeli kaptanların tavsiyelerini nazar-ı itibara almaması bu mağlubiyeti hazırlayan sebeplerin başında gelmektedir. Büyük Armadanın mağlubiyetinin başlıca esbebi olarak da aynı şey gösterilmekte, II. Felipe gibi büyük ve tedbirli bir hükümdarın böyle bir hatayı nasıl işlediği münakaşa mevzuu olmaktadır. Nitekim II. Felipe İngiltere'yi istilâ maksadıyla hazırlatmış olduğu büyük donanmanın başına Medina-Sidonia adında çok cesur, kara harp usullerini gayet iyi bilen fakat denizcilikten bihaber birisini tayin etmiştir. Medina-Sidonia'nın itirazına rağmen II. Felipe, izahı gayrikabil bir ısrarla, bu vazifeyi kendisine kabul ettirmiştir. Howard, Drake gibi korsanlıktan gelme büyük denizcilerin idere ettiği k  k İngiliz donanması, devrin en büyük harp gemilerine sahip İspanyol donanmasını Calais limanında perişan etmiştir. Bu muharebede İngilizlerin İspanyol donanması üzerine yanı ı maddelerle dolu gemiler göndermek suretiyle yangın çıkarması, İngiliz gemi-

25. Bak. V. Fernandez Asis, *Epistolario de Felipe II, Sobre Asuntos de Mar*, Madrid, 1943.

lerinin uzaktan savaşması, şiddetli fırtınanın da İngilizlere yardımcı olması, II. Felipe'nin şu meşhur sözü söylemesine sebep olmuştur: "Ben donanmamı eşya ile savaşmak için değil, erkeklerle savaşmak için gönderdim"²⁶.

Bu söz bile Sokollu'nun Venedik Balyozuna verdiği cevabı hatırlatmaktadır. Fakat şurası muhakkak ki, bu iki tedbirsizce tayin, yeryüzünün bu iki büyük imparatorluğunun inhitat sebeplerine ışık tutar mahiyettedir. Sokollu'nun dediği gibi devlet "bütün donanmanın lengerlerini gümüşten, resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlastan" yapabilecek kudrette idi, fakat aynı devlet Müezzîn-zadeler gibi usulsüz tayinler yapabilecek, Sokollu gibi Vezir-i azamları öldürtebilecek idarecilerin eline düşmüş, müesseseler bozulmaya başlamıştı.

Cihan hâkimiyeti için Türklerle İspanyollar arasındaki mücadelenin II. Felipe'nin 1580'de Portekiz'i işgali ile Hint Okyanusu'na da intikal etmiş olduğunu söylemiştik. Portekizlilerin Hint Okyanusu sahillerine saldırmaları oralarda bulunan Müslüman devletlerin, en büyük gazi sultam Osmanlı hükümdarından yardım istemelerine sebep olmuştur. Daha 1513'de Memlûklülerin talebi ile Kızıl denizden Portekizlileri atmak için Türk denizcilerinden Selman Reis ve Hüseyin Bey Memlûklüler emrine gönderilmiş idi. Mısır'ın fethinden sonra bu mücadele şiddetlendi. Devlet, buralarda evvelâ Portekiz daha sonra İspanyollar'ın hâkimiyet kurmalarına mani olmaya çalıştı. Buraların İspanyol Hâkimiyetine geçmesinin iktisadî bakımdan büyük ehemmiyeti vardı. Hindistan ticaret yollarının kontrolü, limanların emniyet altına alınması bir zaruretti. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu bir gazi devlet olmak hasbiyle Hıristiyanlar tarafından tehdit edilen Müslüman memleketlere yardım etmek mecburiyetinde idi.

Türklerin ve İspanyolların Hint Okyanusunda hâkimiyet tesisi işine ne kadar ehemmiyet verdikleri Tarih-i Hind-i Garbi adı ile İspanyolca yazılmış bir eserin²⁷ 1580'lerde Türkçeye tercümesinden anlaşılmaktadır. Türkler en büyük rakipleri saydıkları İspanyolların yalnız Akdeniz'deki faaliyetlerini takip etmekle kalmıyorlar, Hint Okyanusu ve Atlas Okyanusu'ndaki faaliyetlerini de sıkı bir kontrol altında tutuyorlardı. Fakat XVI. asrın sonlarından itibaren dünyanın bu iki büyük imparatorluğu aralarındaki çetin mücadeleden yorulmuşlar, mücadele sahasını başkalarına bırakarak varlıklarını korumak endişesine düşmüşlerdir. Müteakip asırlarda onların yavaş yavaş tekrar Akdeniz'deki köşelerine çekildikleri Prevezelerle, Lepantolarla teselli bulmaya çalıştıkları görülecektir.

Netice olarak, Türk-İspanyol münasebetleri dört devreye ayrılmak suretiyle hülâsa edilebilir:

26. Bustamente, s. 276.

27. Mesudi, *Tarih-i Hind-i G.rbi*. İstanbul, Darü't-Tıbaatî'l-Mamure, 1730. Kitab hk. bk. Osman Ersoy, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*, Ankara 1959.

Birinci devre: İspanya ve Anadolu'da siyasi birliğin teşkili devresidir. Anadolu'da Osmanlılar, beylikler ve Hıristiyan Bizans'ı ortadan kaldırarak 1453'de siyasi birliği tamamlamışlardır. İberik Yarımadasında ise mahalli küçük krallıklar ve Müslüman Gırnata Devleti 1492'de ortadan kaldırılarak, İspanyol siyasi birliği Castilla ve Aragon hanedanları tarafından tesis olunmuştur. *Devrenin hususiyeti:* İspanya'da Müslüman Endülüs'e karşı haçlı, Anadolu'da Hıristiyan Bizans'a karşı gaza ruhunun en kuvvetli olduğu devre olmasıdır. Her iki devletin de teşekkül ve taazzuvunda bu ruh en büyük rolü oynamıştır.

İkinci devre: Siyasi birliklerini tamamlayan Osmanlılar ve İspanyolların imparatorluk ve cihan hâkimiyetini tesis gayreti ile çalıştıkları devredir. Bu devrede; Osmanlılar evvelâ İslâm âleminin lideri olmak için gayret sarfetmişler, fiili otoritenin tesisi için İran ve Mısır üzerine seferler yaparak Hilâfet makamını fiilen ellerine geçirmişlerdir (1517). İspanyollar ise dinî nüfuz ve liderliği temin maksadı ile daha ziyade Fransa ile mücadele mecburiyetinde kalmışlar, 1519'da İspanya Kralı I. Carlos'un imparator seçilmesiyle dini ve siyasi otoriteyi kısmen temin edebilmişlerdir. *Devrenin hususiyeti:* Osmanlıların İslâm âlemi, İspanyolların Hıristiyan âlemi üzerine politikalarını tevcih ve teksif etmeleridir.

Üçüncü devre: Siyasi ve dini otoritelerini tesis ederek biri İslâm diğeri Hıristiyan âlemini temsil eden bu iki büyük imparatorluğun cihan hakimiyeti için bütün kudretleri ile mücadele ettikleri devredir. *Devrenin hususiyeti:* Her iki imparatorluğun maddi ve manevi bütün kuvvetlerini seferber etmeleridir. Mücadele Doğu Avrupa, Ak deniz sahilleri ile Hint Okyanusu'nda cereyan etmiştir. Her iki devlet dünyanın en kudretli ve nüfuzlu imparatorlukları olarak siyasi hayatlarının zirvesine ulaşmışlardır.

Dördüncü devre: Her iki devletin cihan hâkimiyeti için yaptıkları mücadelede, hemen hemen, bütün kudretlerini sarfederek, maddî ve manevî bakımdan iflâs ettikleri devredir. 1571'de İnebahtı (Lepanto)'da Osmanlı donanmasının mahvedilmesi, 1588'de de Büyük armadanın mağlubiyeti, her iki devletin tarihlerinde bir dönüm noktasını teşkil eder. Bundan böyle hâkimiyet İngiltere ve Fransa gibi devletlerin ellerine geçmiştir. *Devrenin hususiyeti:* Her iki devletin de eski kudret ve azametlerini yeniden kazanmak için göstermeye çalıştıkları beyhude gayretlerden ibarettir. Donanmalarını kuvvetlendirmek için gösterdikleri gayret ve itibarlarını iade için giriştikleri savaşlar, hazinelerinin iflâsından ve dahili karışıklıklardan başka bir netice vermemiştir.